

Exempel på nya forskningsfält om de svensk-norska relationerna under krigsåren 1940-1945

Handelsförbindelserna

Ekman och Grimnes exkluderade medvetet (i brist på medel) ett viktigt ämne, nämligen krigsårens norsk-svenska handel, investeringar, näringslivens nätverk etc. Detta kapitel har ekonomihistoriska forskare vid Göteborgs universitet delvis fyllt ut. Basfakta finns i skriften *(O)moralisk handel under andra världskriget* (Forum för levande historia 2006) som enligt Ekman utgör en bra ”avstamp för ny forskning.”

Generalkonsulatet i Oslo

Nazi-Tyskland tvingade Sverige att stänga sin beskickning i Oslo under ockupationen, men tillät ett generalkonsulat som i smyg ibland fungerade som en ambassad. Vilket stöd fick svenska affärsmän och företagare i Norge av Sveriges generalkonsulat i Oslo, som hade till uppgift att bistå ca 20 00 medborgare under kriget? Detta är en av flera frågeställningar om konsulatet, som fortfarande väntar på en fördjupad forskning.

Generalkonsulatet förekommer bara i officiella vitböckers marginaler, påpekar Mats Fors, författare till *Svarta nejlikan* (2009) om den äventyrlige attachén Harald Edelstams tid i Oslo. För sin bok intervjuade Mats Fors den legendariske motståndsledaren Gunnar Sønsteby, som avslöjade att hårt trängda norrmän kunde fly till Sverige i diplomatbilar förbi den tyska gränsbevakningen. Nu snart 80 år senare vore det intressant att få en heltäckande bild av generalkonsulatets verksamhet.

Flyktingströmmen till Sverige

Apropå jagade motståndsmän och flyktingar är mottagandet på svensk sida de första krigsåren fortfarande ett oläkt sår och ständigt återkommande exempel på svek. Flyktingströmmen till Sverige beskrevs av Tor Arne Barstad i *Broderfolk i ufredstid*, men mycket finns kvar att upptäcka i arkiv utanför Stockholm och Oslo, av både negativt och positivt slag. Det visar ett pågående avhandlingsarbete av Lars Hansson vid Göteborgs universitet som bl.a. dataregistrerat närmare 33 000 norska flyktingöden i Bohuslän, Dalsland och Värmland. Liknande forskning behövs i gränsläna från Dalarna och norrut. Närliggande spørsmål är behandlingen av tyska desertörer och avhoppare från ”permittenttågen” och fartyg utanför västkusten.

Svenska Norgehjälpen

Folkrörelsen Svenska Norgehjälpen saknar också övergripande forskning. Men fortfarande finns - ännu en tid - ”levande historia”, norska män och kvinnor som kan berätta då de som skolbarn utspisades med ”*svenskessuppe*” och fick ”*svenskepakker*” vid sommar- och vinterlov. Många barn växte upp i monteringsfärdiga ”*svenskehus*” vilka ersatte hem som ödelagts vid tyska terrorbombningar. Svenska Norgehjälpen koordinerades av ett något omaka radarpar, LO:s ombudsman Nils Goude och SAF-direktören Bertil Kugelberg. Deras roller har inte belyst i någon större omfattning.

Inte minst Kugelbergs kontakter med Norge och de allierade är ett intressant forskningsämne.

Flykten av judar till Sverige

Ett annat inspel till förnyad forskning om de svensk-norska relationerna under kriget har gjorts av Birgit H. Rimstad. Hon har lämnat ett viktigt bidrag genom att intervjua ett antal norrmän vilka som barn och tonåringar lyckades undkomma Förintelsen genom flykt till Sverige. Hon bekräftar i *Unge tidsvitner. Jødiske barn og unge på flukt fra det norske Holecaust* (2016) att över 1 200 norska judar räddades över gränsen. Det är en högre siffra än den annars gängse.

Krigsfångarnas flykt till Sverige

Ett viktigt forskningsfält är också de över 100 000 krigsfångar som forslades till Norge och av ockupationsmakten brutalt utnyttjades vid bl.a. järnvägs- och vägbyggen. Bland dem skördades fler dödsoffer än antalet omkomna norska medborgare under kriget. Omkring 90 procent var Sovjetsoldater, många av dem från Mongoliet, Ukraina och Vitryssland. Detta har skildrats i Marianne Neerland Soleims forskning och hennes bok *Operasjon asfalt. Kald krig om krigsgraver* (2016).

Flera tusen krigsfångar lyckades rymma till Sverige och riskerade dödsstraff. Merparten hemsändes efter krigsslutet från Norge via Sverige efter hårda krav från Moskva. Anders Berge, som medverkade i *Broderfolk i ufredstid*, hann göra en grundstudie i projektet *Flyktningpolitik i stormakts skugga* (1992) innan han avled alltför ung.

Folke Bernadottes insatser

I samband med dokumentationen av den norska minnesstenen ”Norges tack”, som står på Kungl Djurgården i Stockholm, upptäcktes ett symbolladdat pressfoto från Oslo 17 Mai 1945, en euforisk nationaldag i frihet. Två män hyllas då de framträder på Slottets balkong: kronprins Olav, nyss hemkommen från fem års landsflykt i London, och greve Folke Bernadotte, kusin till hans hustru, prinsessan Märtha.

Under kriget, och långt innan vita bussarna började rulla mot nazi-tyska koncentrationsläger för att rädda bl.a. 7 000 norska fångar, var Folke Bernadotte chef för försvarsstabens s.k. interneringsdetalj. Uppdraget var att ta hand om militärer från stridszoner utanför Sverige; norska rekryter, tyska desertörer, brittiska sabotörer, amerikanska piloter etc.

Folke Bernadotte hade inte kommit till Oslo 17 Mai 1945 för att hyllas för vita bussarna. Han hade ett nytt och större projekt på gång, att bistå de ovan nämnda krigsfångar som varken den kapitulerande ockupationsmakten eller de allierade hade vilja eller resurser att hjälpa. Detta är ännu ett ämne, i en lång rad, som behöver belysas och sammanföras med den forskning som nu har påbörjats i Norge.